

Eesti inimõiguste aruanne 2012

Kokkuvõte

See Inimõiguste Instituudi koostatud Eesti inimõiguste aruanne on tehtud sooviga kaardistada olulisi probleeme, mis Eestis inimõiguste vallas esinevad. Aruandest selgub, et tõsisemaid probleeme Eestis inimõigustega ei ole ja Eesti on inimõigusi austav riik. Samas ei tähenda see, et inimõiguste teemaga Eestis tegelema ei peaks. Inimõiguste kaitset tuleks parandada mitmes valdkonnas ning loodetavasti avaldab ka käesoleva aruande ilmumine sellele positiivset mõju.

Aruandes kajastuvast uuringust selgub, et inimeste teadlikkus inimõigustest on võrdlemisi madal. Murettekitavalt suur osa vastanutest – 30% – ei osanud küsimusele, mis on inimõigused, vastata – neil ei seostu terminiga „inimõigused“ mitte midagi. Kõige enam oli vastamata jätnute seas üle 50-aastasi inimesi. Kõige paremini tuntud inimõigus on õigus elule (92%), õigus haridusele (87%) ja õigus võrdsusele seaduse ees (86%). Eestlaste teadlikkus inimõigustest on aga märkimisväärselt kõrgem kui mitte-eestlastel.

Kõrvutades mõne teise riigiga, ei ole Eesti inimeste teadlikkus inimõigustest madalam, kuid kindlasti ei ole olukord rahuldav. Madal teadlikkuse tase viitab asjaolule, et inimesed ei oska sageli oma õiguste rikkumist tuvastada ja seetõttu ka oma õiguste eest seista. Ühtlasi ei oska nad eristada inimõiguste rikkumisi muudest ühiskonna probleemidest ja seega ei anna nad ka vastuseid, mille alusel inimõiguste olukorda Eestis hinnata.

Madala teadlikkuse põhjusi on mitu. Esmalt tunnetavad inimesed eeskätt neid probleeme, mis puudutavad neid teravamalt. Need on sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid, mis on tingitud ebapiisavast sissetulekust ja elatustasemest. Mitte-eestlase seas lisanduvad vähesest riigikeele oskusest tingitud probleemid. Samas käsitletakse inimõigusi liiga vähe Eesti meedias, mistõttu informeeritus inimõiguste kohta alates sellest, mis need on, kuni selleni, kuidas oma õiguste eest seista, on jäänud madalaks. Inimese õigusi peaksid tutvustama ka ametnikud, kelle aga ei ole sageli piisavat inimõiguste alast koolitust. Seega peaks Eesti meedia pöörama inimõigustele märgatavalt rohkem tähelepanu kui senini ning nii üldhariduskoolides, kõrgkoolides kui ka erialakoolitusel tuleks tugevdada inimõiguse õpetamist.

Eesti elanike enamus on seisukohal, et Eestis inimõiguste rikkumisi ei esine. 54% Eesti elanikest leiab, et meie riigis on inimõigustega kõik korras, kuid 29% arvab, et see nii ei ole. 17% küsimusele vastata ei oska. Need näitajad ei erine oluliselt teiste demokraatlike riikide omadest. Paraku ilmnes lisaküsimuste vastustest, et suur osa nendest, kes leiab, et Eestis ei ole inimõigustega kõik korras, ei ole kursis, mis on inimõigused ja peab inimõiguste rikkumiseks oma rasket majanduslikku olukorda (23% vastanutest). Rahulolu inimõiguste olukorraga, võrrelduna eesti keelt kõnelevatega, on väiksem muukeelsetel (vastavalt 40% ja 61%). See on tingitud asjaolust, et osa muukeelsetest inimestest peab eesti keele oskuse nõuet ja gümnaasiumide üle viimist 60% ulatuses eestikeelsele õppele inimõiguste rikkumiseks. Ka siin ei ole üldjuhul siiski tegemist inimõiguste rikkumisega, vaid inimeste ebapiisav riigikeele tundmine võib tekitada tõrjutuse tunde.

Põhilisteks inimõigustega seotud probleemideks peavad Eesti elanikud naiste õiguste küsimust ning palgalõhet (8%) ja ebavõrdsust (8%). Võrdlemisi väike osa elanikest näeb probleeme sõnavabadusega (5%), seadustest kinnipidamisega ja ebaõiglaste karistustega (5%), samuti diskrimineerimist töökohtadel (5%), kodakondsuse puudumist ja võimaluse puudumist käia valimistel (5%), laste õigusi

(3%), vanuselist diskrimineerimist (3%), puuetega inimeste halba kohtlemist (2%). Mitu inimõigustega seonduvat probleemi on esindatud väiksema protsendiga või jäänud üldse kajastamata, kuna puudutavad suhteliselt väikest inimeste rühma (näiteks puuetega inimesed), kuid on kohati väga tõsised. Küllap oleks objektiivsema ülevaate saamiseks edaspidi vaja uurida konkreetsete, väiksearvuliste rühmade inimõiguste probleeme sügavamalt.

Ekspertide hinnangutest selgus, et fundamentaalsete ehk klassikaliste inimõigustega Eestis probleeme ei ole. Euroopa Liidu liikmena on meil kehtestatud kõrged inimõiguste standardid. Inimeste poliitilised õigused, õigus elule, demokraatia ja sõnavabadus on igal juhul tagatud. Eesti paistab ka rahvusvahelisel tasandil heas mõttes silma. Oleme alates 90-ndatest aastatest liitunud enamiku inimõiguste alaste konventsioonidega ning meie kuvand rahvusvahelistes organisatsioonides on hea. Mitu eksperti rõhutasid siiski, et seadustes on inimõigused hästi tagatud, kuid praktilises elus ei ole see alati nii. Need küsimused puudutavad ka põhiõiguste kaitset, näiteks õigust ausale ja erapooletule ning rahaliselt jõukohasele kohtupidamisele, inimeste õiguste kaitset kohtueelses menetluses jm.

Ka tõdes mitu eksperti, et eri grupid ei ole ühiskonnas ühtviisi kaitstud. Kõige haavatavamad elanikkonna grupid on paljulapselised pered, lapsed, pikaajalised töötud, naised, eriti ükski elavad vanainimesed väheasustatud piirkondades, eakad, puudega inimeste pereliikmed ehk omaste hooldajad, puuetega inimesed, eriti psüühiliste erivajadustega inimesed, hooldusasutustes elavad inimesed ja samasoolised paarid. Nende rühmade olukorra kohta teatakse tihtipeale vähe, mistõttu need ei kajastu piisavalt sellistes küsitlustes, mille sihtrühm on elanikkonna läbilõige.

Nii nagu uuringust ilmnis, leidis ka mitu eksperti, et üldine teadlikkus inimõigustest on väga madal. Ühelt poolt võimendatakse olmeküsimusi üle ning paljusid asju, mis valdkonda ei kuulu, nähakse inimõiguste raamides. Rahvas ei ole sageli vastu võetud seadustega kursis, mistõttu inimesed ei tea oma õigusi – puudub oskus ja julgus oma õiguste eest seista. Oma murega jäädakse ükski ega teata, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda.

Probleeme on ka tolerantsusega mitme inimrühma suhtes, ja see on märk inimeste ebapiisavast informeeritusest ja inimõiguste alasest haridusest. Peale inimeste vähese teadlikkuse takistab inimõiguste alase teabe edastamist ka rahanappus, mis seab piirid ka inimõigustega tegelevate MTÜ-de tegevusele. Hulk muid teemasid on seetõttu prioriteetsemad kui inimõigused. Samas tuleb tunnustada ka positiivseid suundumusi. Positiivne on see, et kõik küsitletud organisatsioonid kavatsevad inimõiguste teemadega edasi tegeleda, sest tööpõld on lai ja probleeme jätkub.

Ekspertide hinnangud ei lange alati kokku avaliku arvamusega, mis on arusaadav, kuna ekspertidel on rohkem teavet ja ettevalmistust inimõiguste probleemide käsitlemisel. Samuti näevad eksperdid paremini konkreetseid probleeme, mis puudutavad riigiasutusi, aga ka eri inimrühmade muresid ja vajadusi.

Ekspertid ei ole kõikides küsimustes ühte meelt. Kohati mõjutab ekspertide seisukohta see, keda esindatakse ja millise rühmaga lähemalt kokku puututakse. Erinevused avalduvad riigiasutuste ja MTÜ-de ekspertide vahel, kuid ka MTÜ-del omavahel sõltuvalt tegevusest. Kuna eksperdid tunnevad eri eluvaldkondi ja rühmi erineva tasemega, siis avaldub see ka nende hinnangutes ja prioriteetides. Erinevalt saadakse aru ka sellest, kas sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme saab vaadelda inimõiguste kontekstis või moodustavad need eraldi küsimusteringi.

Eesti inimõiguste olukorraga on üldjoontes rahul ka rahvusvahelised organisatsioonid. Mitmesugustes valdkondades on tehtud hulk ettepanekuid inimõiguste kaitse tugevdamiseks, kuid need lähtuvad seisukohast, et Eesti on riik, kus austatakse inimõigusi. Alati ei lange rahvusvahelised

seisukohavõetud kokku Eesti avaliku arvamuse ega Eesti ekspertide hinnangutega, kuna kogemuslik baas on erinev. Selles aruandes on püütud hõlmata olulisemaid rahvusvahelistes raportites Eesti kohta antud hinnanguid, kuid ei saa välistada, et neid võib leida veel.

Inimõiguste Instituut usub, et aruanne aitab kaasa inimõiguste olukorra pidevale analüüsimisele Eestis ja võimaldab tugevdada inimõiguste kaitset. Ühtlasi soovib Inimõiguste Instituut hakata aruandeid regulaarselt avaldama.

Lugupidamisega,

Inimõiguste Instituut

Tallinnas, 10.detsember 2012